

УДК 340.5

**Н.М. Наумова,**  
здобувач Харківського національного  
університету внутрішніх справ

## СУЧАСНІ НАУКОВО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ІСПАНІЇ ТА ПОРТУГАЛІЇ

*У статті проаналізовано наукові підходи вчених-правознавців Іспанії та Португалії до проблеми забезпечення права людини на недоторканність житла, розглянуто елементи права на недоторканність житла як фундаментального права людини, а також випадки обмеження цього права. Досліджено наукові концепти та судову практику в частині інтерпретації поняття “житло”, умови правомірності проведення слідчих та інших процесуальних дій у житлі.*

**Ключові слова:** основні (фундаментальні) права людини; обмеження прав людини; приватне життя; право людини на недоторканність житла; житло; місце проживання; конфіденційність; небажане проникнення; обшук; докази, отримані незаконним шляхом; затримання злочинця на місці вчинення злочину (“на гарячому”); громадська безпека.

*В статье проанализированы научные подходы ученых-правоведов Испании и Португалии к проблеме обеспечения права человека на неприкосновенность жилища, рассмотрены элементы права на неприкосновенность жилища как фундаментального права человека, а также случаи ограничения этого права. Исследованы научные концепты и судебная практика в части интерпретации понятия “жилище”, условия правомерности проведения следственных и других процессуальных действий в жилье.*

**Ключевые слова:** основные (фундаментальные) права человека; ограничения прав человека; частная жизнь; право человека на неприкосновенность жилища; жилье; место жительства; конфиденциальность; нежелательное проникновение; обыск; доказательства, полученные незаконным путем; задержания преступника на месте совершения преступления (“на горячем”); общественная безопасность.

*Paper analyzes the scientific approaches of scientists-jurists of Spain and Portugal to the problem of ensuring the human right to inviolability of the home, reviews the elements of the right to inviolability of the home as a fundamental human right, as well as the cases of restriction of this right. It is examined the scientific concepts and jurisprudence in their interpretation of the term “home”, the conditions for the lawfulness of conducting investigative and other procedural actions in the housing.*

**Keywords:** basic (fundamental) human rights; limitation of human rights; privacy; right to inviolability of the home; accommodation; location; privacy; unwanted entry; search warrant; evidence obtained by illegal means; the arrest of the offender at the scene of the crime (“hot”); public security.

Залучення України до єдиного європейського інтелектуального та правового простору, гармонізація її законодавства з законодавством ЄС неможливі без опанування найбільш значимих досягнень юриспруденції цих країн, де вагоме місце посідає передова юридична думка – юридичні школи, науково-концептуальні

напрацювання вчених, які займаються правознавчою тематикою. Слід констатувати, що в умовах сьогодення у вітчизняній юридичній науці поступово здійснюються певні позитивні кроки у цьому напрямі. З розвитком інтернет-технологій українські дослідники та вчені отримали можливість вільного та унікального користування фондами електронних каталогів та бібліотек європейських країн, де мовою оригіналу можна ознайомитися з чималою кількістю різноманітних правничих текстів (нормативно-правових актів, наукових статей та праць монографічного характеру).

Водночас треба зазначити, що у вітчизняній юриспруденції все ж не вистачає відповідних напрацювань, де були б всебічно розкриті та проаналізовані наукові підходи вчених з країн Європейського Союзу з питання гарантування недоторканності житла. Частково це пояснюється відсутністю якісних перекладів українською мовою відповідних праць. Також, на жаль, неможливо заперечувати інертність українських правознавців у цій площині.

Маємо звернути увагу на те, що сьогодні в нашій країні існує чимала кількість наукових коментарів та публікацій (у тому числі й зарубіжних), в яких аналізуються Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (скорочено Європейська Конвенція з прав людини), практика діяльності Європейського суду з прав людини. Разом з тим, цей досвід гарантування недоторканності житла не обмежується тільки вивченням практики такої безсумнівно поважної інституції, як Європейський суд з прав людини, відповідних положень зазначеної Конвенції, а, навпаки, здебільшого концентрується навколо діяльності національних судових та правоохоронних органів країн ЄС, чисельних юридичних шкіл. У цьому сенсі в Україні сьогодні є широке поле для всебічного аналізу досягнень європейських учених у зазначеному напрямі.

В іспанській юриспруденції питанню забезпечення недоторканності житла присвячено праці Хав'єра Матіа (Javier Matia) – “Фундаментальне право на недоторканність житла” (El derecho fundamental a la inviolabilidad del domicilio), видана у Мадриді у 1997 році; Хосе Антоніо Гонзалеса Мартінеса (Jose Antonio Gonzalez Martinez) – “Недоторканність житла”.

Також зазначену проблему охарактеризовано у Коментарі до Конституції Іспанії, підготовленому Антоніу Бланко Хіменесем, Гонсало Хіменесем Бланком, Пабло Майором, Лукасом Осоріо, виданому у Мадриді в 1995 році, (Jimenez Blanco, Antonio / Jimenez Blanco, Gonzalo / Mayor, Pablo / Osorio, Lucas. “Comentario a la Constitucion. La Jurisprudencia del Tribunal Constitucional”. Editorial Centro de Estudios Ramon Areces, S.A. Madrid, 1995).

Разом з цим, проблематика забезпечення недоторканності житла в Іспанії є предметом наукового дослідження фахівців у галузі кримінального процесу, про що свідчить монографічне дослідження Луїса Уріарте Валіенте (Luis M. Uriarte Valiente) та Томаса Фарто Пьяй (Tomas Farto Piay) “Іспанський кримінальний процес: систематизована юриспруденція” (El proceso penal Espanol: jurisprudencia sistematizada), котре вийшло друком у Мадриді в 2007 році.

У португальській юридичній науці проблематику недоторканності житла висвітлено у публікаціях Антоніу Франсиско де Соузи (Antonio Francisco de Sousa) “Питання проникнення у домоволодіння (житло) за законодавством про поліцію” (Entrada e busca domiciliarias no Direito Policial), Сюзани Христини Маркес Бранко Фідальго (Susana Cristina Marques Branco Fidalgo) “Обшук за місцем проживання та принцип недоторканності житла” (BUSCAS DOMICILIARIAS E o Principio da Inviolabilidade do Domicilio), Бруно Гомеса Мачадо (Bruno Gomes Machado) “Недоторканність житла та можливість проведення пошуку та затримання у нічний час” (A inviolabilidade de domicilio e a possibilidade

de busca e apreensao e diligencias durante a noite), Ани Ізабель да Сільви Бріто (Ana Isabel da Silva Brito) “Правове становище обшуку домоволодіння як засобу отримання доказів” (As buscas domiciliares como meio de obtenção de prova: O Seu Regime Jurídico).

**Метою статті є** аналіз науково-концептуальних надбань іспанських та португальських вчених-правознавців у царині забезпечення недоторканності житла з метою подальшого розвитку вітчизняної наукової концепції забезпечення недоторканності житла.

На сьогодні європейськими вченими сформовано єдину (універсальну) концепцію недоторканності житла, котра полягає у тому, що право людини на недоторканність житла вважається базовим, конституційним правом людини. Його обмеження допускається, але за певних умов, котрі визначені на конституційному рівні, а подальшу деталізацію такі обмеження набувають, як правило, у кримінально-процесуальному законодавстві або законодавстві про порятунок від стихійних лих та надзвичайних ситуацій.

Крім конституційно-правових гарантій забезпечення недоторканності житла, загадане право людини охороняється за допомогою норм кримінального та цивільного права.

Перед тим, як безпосередньо перейти до аналізу та характеристики наукових концептів іспанських та португальських вчених з проблематики забезпечення недоторканності житла, необхідно звернути увагу на декілька методологічних передумов, які сприяють всебічному розумінню суті та змісту юридичної парадигми недоторканності житла.

По-перше, у європейській юриспруденції словосполучення, “основні права”, “фундаментальні права”, “основоположні права” мають однакове юридичне навантаження.

По-друге, основоположні права, в тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і впливають із спільних для держав-членів ЄС конституційних традицій, визнаються загальними принципами права ЄС (що ставить їх в ієрархії джерел права ЄС на друге місце після його установчих договорів) [1, с. 10; 2, с. 112].

Отже, з цієї точки зору юридично синонімізуються такі поняття, як право людини на недоторканність житла та принцип забезпечення недоторканності житла.

У своєму коментарі до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод від четвертого листопада 1950 р. проф. Жан-Франсуа Ренуччі (Jean-François Renucci) зазначає, що недоторканність житла є складовою недоторканності приватного життя [3, с. 41].

Ті ж самі погляди поділяють й деякі іспанські вчені. Зокрема, Хосе Антоніо Гонсалес Мартінес з Університету Мігеля Ернанлеса Елче зазначає, що одним із важливих проявів права на недоторканність приватного життя є недоторканність житла [4]. На думку цього вченого, недоторканність житла є істинним фундаментальним правом людини, створеним для забезпечення певного рівня конфіденційності. У цих межах людина сама собі обирає, до якої міри вона бажає не сприймати зовнішній простір. У цьому сенсі житло є тим самим простором, де людина проявляє свою інтимну свободу [4].

Правила щодо недоторканності житла мають широкий зміст та численні гарантії, котрі включають в себе право накладати вето на всі види інвазій, у тому числі ті, що зроблені без прямого проникнення до житла за допомогою механічних, електронних та інших подібних пристроїв [4].

Отже, недоторканність житла має секретний характер. Її головною та кінцевою метою є повага сфери приватного та сімейного життя, котре вилучене (або має бути вилученим) з чужого знання та втручання інших, за виключенням дозволу зацікавленої сторони [4].

Зміст та характер права на недоторканність житла полягає у тому, що будь-хто не повинен відчувати (терпіти) втручання у будь-яку галузь приватного життя, коли небажані втручання відбуваються у домашніх умовах або під час особистого спілкування. Це право є своєрідним продовженням, реалізацією базового права людини на особисту та сімейну таємницю, а також права на таємницю комунікацій [4].

Недоторканність житла означає, що жодний пошук, запис того, що відбувається у житлі за допомогою технічних засобів; будь-яке проникнення до житла не може бути здійснене без згоди власників житла чи його законних володарів. Не потребує згоди власника житла або його законного володаря втручання або проникнення до нього, котре здійснюється у судовому порядку або якщо у житлі вчинений особливо тяжкий злочин [4].

Разом з тим, протилежну точку зору на це питання має інший іспанський вчений, Мануел Арагон Рейс (Manuel Aragon Reyes). Він вважає, що право людини на недоторканність житла та право людини на недоторканність приватного життя є абсолютно різними за змістом та обсягом. Погоджуючись з тим, що між приватним життям та недоторканністю житла (як певними правами людини) існує щільний зв'язок, цей вчений наголошує на тому, що житло залишається недоторканим навіть тоді, коли в ньому немає його власника (володаря). У той же час, людині, яка знаходиться у громадському місті, завжди гарантується недоторканність її приватного життя, фізичний імунітет. Також Мануел Арагон Рейс вважає, що юридично некоректним виглядає проведення ідентифікації адреси постійного проживання людини через поняття “приватне життя” [5].

Поряд з цим, Мануел Арагон Рейс вважає, що зміст права людини на недоторканність житла виявляється у тому, щоб насамперед створити імунітет від небажаного проникнення до житла агентів держави, за виключенням, коли представники державних органів потрапляють до приміщення на підставі судової санкції [5].

Коротко підсумовуючу вищевказане, маємо погодитися з думкою вітчизняного вченого В.О. Серьогіна, який в цьому контексті зазначив, що філософсько-теоретичний і конституційно-правовий дискурс щодо “прайвесі” породив чимало концепцій, що намагаються виявити спільний знаменник цього феномену [6, с. 6].

Проте в юридичній літературі “прайвесі” розглядають здебільшого з точки зору його конкретних проявів, без виходу на концептуальний рівень. Своєю чергою, механізм реалізації права на недоторканність приватного життя, аби бути цілісним та ефективним, повинен спиратися на міцну концептуальну базу, яка б давала змогу надавати відповіді на конкретні питання швидкоплинної політико-правової дійсності [6, с. 6].

Продовжуючи аналіз напрацювань іспанських вчених у царині недоторканності житла, ще раз слід звернути увагу на погляди Хосе Антоніо Гонсалеса Мартінеса, який вважає, що вилученнями з принципу недоторканності житла у Іспанії є такі випадки, як:

примусове проникнення до житла на підставі судового рішення тоді, коли маються розумні підстави для цього;

затримання злочинця у приміщенні на гарячому під час безпосереднього вчинення ним злочину [4].

При цьому, саме у Конституції Іспанії, на відміну від конституцій інших європейських країн, не передбачено юридичної можливості легітимного порушення права людини на недоторканність житла з мотивів забезпечення громадської безпеки та здоров'я населення, необхідності подолання стихійного лиха [4].

В той же час, як констатує Хосе Антоніо Гонсалес Мартінес, термін “затримання на гарячому” є недостатньо яким, а Конституційний суд Іспанії звернув увагу на те, що ані у Конституції Іспанії, ані в Органічному законі Іспанії від 21.02.1992 № 1/1992 “Про захист громадської безпеки” немає дефініції поняття “затримання на гарячому” [4].

Враховуючи те, що підставами для примусового проникнення до житла є тільки передбачені у Конституції Іспанії та в Органічному законі Іспанії від 21.02.1992 № 1/1992 “Про захист громадської безпеки”, Хосе Антоніо Гонсалес Мартінес наголошує, що Конституційний суд дійшов висновку про те, що примусове проникнення до житла у випадку затримання на гарячому означає, що законною причиною до примусового проникнення до житла має вважатися наявність достовірної інформації, що в ньому вчиняється будь-який злочин, пов'язаний із зберіганням токсичних ліків, наркотичних засобів або психотропних речовин. Крім цього термінове втручання агентів необхідне для запобігання завершенню злочину, для унеможливлення втечі злочинця або у випадку, коли сліди та знаряддя злочину можуть зникнути [4].

Як зазначає Хав'єр Матіа, з точки зору іспанського кримінального процесуального права “затримання на гарячому” (затримання з “полічним”) вважається технічним поняттям. Його ключовою рисою є те, що воно не може бути підведене під чіткі межі конкретних процесуальних термінів [7, с. 291].

Своєю чергою, Хосе Антоніо Гонсалес Мартінес звертає увагу на те, що конституційне поняття “місце проживання” є значно ширшим за змістом ніж ті аналогічні терміни, що вживаються у цивільному, кримінальному, адміністративному та податковому законодавстві Іспанії [4].

При цьому конституційне поняття “місце проживання” та поняття “юридична адреса” збігаються. Під останньою розуміється те місце, де людина не тільки проводить ніч, тобто відпочиває, але й те місце, де виконуються звичайні щоденні дії, обмежений простір, закрита площа, створена людиною для того, що здійснювати там свою діяльність [4].

Луїс Марія Уріарте Валіенте (Luis Maria Uriarte Valiente) та Томас Фарто Пьяй (Tomas Farto Piau), досліджуючи кримінально-процесуальні аспекти забезпечення права людини на недоторканність житла у Іспанії, звертають увагу на декілька рішень Верховного суду Іспанії. Вони зазначають, що в Рішенні Верховного суду Іспанії від 28 листопада 1987 року вказано, що місцем проживання є те, котре використовується для відпочинку, догляду за людьми, які здебільшого перебувають вдома. Водночас, у Рішенні Верховного суду Іспанії від 28 жовтня 1980 року вказується на те, що житло – це всі або декілька кімнат будинку, що поєднані між собою, мають внутрішній зв'язок, призначені для постійного та викликового обслуговування тих, хто в ньому мешкає [8, с. 263].

У Рішенні Верховного суду Іспанії від 14 січня 1992 року вказується, що з моменту набуття чинності Конституції Іспанії під захистом статті 18, котра гарантує недоторканність житла, тепер перебувають й ті приміщення, де протягом ночі знаходяться (зберігаються постійно або періодично) особисті речі. Такі приміщення мають відношення до простору конфіденційності, оскільки вони призначені для того, щоб виключити перебування в них сторонніх осіб. Таким приміщенням, зокрема, може бути номер у готелі [8, с. 264].

Також маємо зазначити, що Луїс Марія Уріарте Валенте та Томас Фарто Пьяй звертають увагу на Рішення Верховного суду Іспанії від 19 грудня 1996 року, де вказано, що право на недоторканність житла є природним правом людини. Це пояснюється тим, що міцне чи крихке, випадкове або тимчасове житло стає саме тим місцем, в якому можна довести певний юридичний факт. Він виявляється в тому, саме за своїм розсудом конкретна людина вирішила тільки тут розвивати своє приватне життя, тобто таке, що належить тільки їй одній, може вважатися її офіційною адресою. При цьому це місце знаходження не варто плутати з правом власності [8, с. 265].

Отже, під конституційним захистом знаходиться будь-яке житло, незалежно від його соціального статусу та інших характеристик. Це може бути розкішний палац або намет, халупа [8, с. 267]. Також конституційні гарантії недоторканності житла поширюються й на каюти кораблів. Аргументацію на користь цього Верховний суд Іспанії навів у своєму Рішенні № 1009/2006 від 18 жовтня 2006 року, де зазначив, що каюта корабля – це окреме місце, де кожний з членів екіпажу або пасажир незалежно один від одного мають можливість забезпечити умови свого приватного життя у тій мірі, в якій вони самі собі побажають [8, с. 273].

Також іспанськими вченими звертається увага на те, що відповідно до Рішення Верховного суду Іспанії від 16 січня 2002 року потрапляння (проникнення) та пошук з метою виявлення слідів злочину та подальшої відповідної фіксації доказів в туалетах, розташованих у громадських установах, не потребує спеціальних юридичних формальностей, подібних тим, що необхідні для проведення певних процесуальних дій у житлі. Це в жодному разі не зачіпає особистих прав людини та не має жодного відношення до її приватного життя, оскільки туалети у громадських установах призначені для об'єктивних певних природних потреб людини. Отже, режим конституційного захисту житла на такі приміщення не поширюється [8, с. 273].

Ураховуючи той факт, що в Іспанії легалізована проституція, а будинки розпусти існують офіційно, Верховний суд Іспанії у своєму Рішенні № 484/2004 від 16 квітня 2004 року встановив, що конституційні гарантії недоторканності житла не поширюються на подібного роду заклади [8, с. 272]. Аргументацією, яка обґрунтовувала позицію суду, стали умовиводи суддів про те, що подібні заклади є відкритими. Отже, вони призначені для своєрідної практики відносин між людьми різної статі.

Поряд з цим, такі місця не можуть вважатися місцем проживання, через те в них не може бути захищено особисте життя людини, третім особам завжди відомо цілі та причини, з яких ті чи інші люди знаходяться у цих закладах [8, с. 272].

Характеризуючи стан наукового забезпечення проблематики гарантування недоторканності житла у Португалії, слід зазначити, що наукові пошуки із зазначеного питання відбуваються в межах конституційного права, кримінального процесуального та кримінального права.

Португальський дослідник Марсело Каetano наголошує на тому, що право людини на недоторканність житла у цій країні має глибинне історичне підґрунтя та походження, черпає свою суть зі стародавніх традицій, звичаїв та неформальних правил, які базуються на древньоримському постулаті (*Pax domestica*), що означає “Мир вашому дому” або те, що у домі завжди повинна бути тиша та спокій. Традиція захисту своєї домівки, її оберігання від сторонніх осіб у Португалії завжди була особливо сильною у сільській місцевості [9, с. 117].

Протягом багатьох сторіч існувало неписане правило про те, що дім, в якому навіть ворог чи злочинець знайшли притулок, є непідступним для його неприятелів. Якщо хтось буде намагатися проникнути до домівки без доброї волі власника, то має бути покараним за це, незважаючи на те, що у житлі можуть переховуватися й озброєні особи [9, с. 117].

Тому у Конституції Португалії 1822 року було записано, що дім для кожного португальця є його непорушним притулком. Уночі до дому не може потрапити стороння особа, за випадком згоди власника або наявності претензії всередині або для захисту від пожежі та підтоплення [9, с. 117].

Враховуючи це, стає цілком зрозумілим, що традиційний уклад життя португальського народу вплинув на те, що протягом тривалого часу у цій країні порушення недоторканності житла у нічний час було неможливим.

Антоніо Франсіско де Соуза наголошує на тому, що питання про проникнення до приміщення та проведення обшуку в ньому є одним із найбільш типових для поліції. Водночас, воно є досить чутливим для громадян, оскільки стосується сфери забезпечення недоторканності житла. Для забезпечення режиму законності у державі сучасні конституції надають житлу (дому) особливий захист з боку держави. Тим не менш, приватне житло, окремих будинок не може бути перетворений на святилище злочину та злочинності або приховування незаконних ситуацій. Житло може бути джерелом небезпеки для значної кількості законних інтересів третіх осіб. Тому необхідно робити виключення з принципу недоторканності житла [10, с. 219].

Канотільйо Гомес та Вітал Морейра у своєму коментарі до Конституції Португалії звертають увагу на те, що тільки з прийняттям Конституційного закону від 12.12.2001 № 1/2001 у Португалії було розширено коло умов та підстав для обмеження права людини на недоторканність житла [11, с. 542].

До перегляду Конституції Португалії порушення права людини на недоторканність житла у нічний час було взагалі заборонено, отже недоторканність житла була абсолютною. З прийняттям зазначеного Закону за наявності судової санкції, а у випадку гострої необхідності й без неї, правоохоронні органи можуть потрапляти до житла без згоди проживаючих, якщо необхідно припинити насильницький злочин або злочини, що вчиняються організованою злочинністю, такі як тероризм, торгівля людьми та зброєю, затримати злочинця на гарячому в момент вчинення ним злочину [11, с. 542].

Ана Луїза Пінто звертає увагу на те, що за статтею 177 Кримінально-процесуального кодексу Португалії обшук у житлі може проводитися в інтервалі між 7 годиною ранку та 21 годиною вечора. Підставою для цієї процесуальної дії можуть бути санкція судді або необхідність затримання поліцією особи на місці вчинення злочину. Водночас, вилученнями із зазначеного правила, котрі припускають легальну можливість проведення обшуку у нічний час є проникнення поліції до житла з метою затримання злочинця під час вчинення ним злочину, вчинення злочинних дій представниками організованої злочинності, вчинення тяжких злочинів, в тому числі суспільно небезпечних дій, котрі кваліфікуються як тероризм, торгівля людьми, зброєю та наркотиками. Правовий режим обшуку, визначений у статті 177 Кримінально-процесуального кодексу Португалії, встановлений відповідно до вимог та правил Конституції Португалії, котра виходить із того, що недоторканність житла в Португалії забезпечується найвищими (конституційними) гарантіями [12, с. 54].

Жоау Коррейя Конде констатує, що гідність людини є однією з основ Португальської Республіки, на якій базується демократичний та правовий закон.

Поряд з цим, Конституцією Португалії захищаються інші найбільш важливі прояви особистості через істинні та фундаментальні права, такі як конфіденційність приватного та сімейного життя, недоторканність житла [13, с. 47].

Ана Ісабель да Силва Бріто вважає, що забезпечення інтимності, недоторканності приватного життя людини та недоторканність житла щільно пов'язані один з одним [14, с. 21].

Цю точку зору поділяють Інго Фольфганг Сарле та Хайме Вейнгатнер Нето, які зауважують, що недоторканність житла має велике значення для гідності особи, вільного розвитку людської особистості. Дійсно, інтимність дому, її непорушність забезпечує зв'язок зі сферою приватного та сімейного життя, гарантує поважне місце у галузі так званих прав особистої недоторканності [15, с. 545].

Також ці вчені звертають увагу на те, що згадане право щільно пов'язане з таким фундаментальним положенням кримінального процесу, котре одночасно є принципом та фундаментальним правом людини, як неприпустимість використання незаконно отриманих доказів (прим. авт.: у буквальному перекладі цієї статті з португальської мови українською це положення звучить наступним чином: право на захист від “брудних доказів”, отриманих в результаті втручання у сферу захисту основного права людини) [15, с. 545].

Також необхідно звернути увагу на те, що у португальській юридичній літературі, коли йде мова про гарантії недоторканності житла, акцентується увага на чисельних інтерпретаціях поняття “житло”.

Зокрема, Антоніо Франсіско де Соуза звертає увагу на те, що у Португалії законодавство про поліцію та поліцейське право в цілому не оперує поняттям “житло”. За відсутності у зазначеному законодавстві таких понять як “житло”, “дім”, “місце проживання” вони мають бути витягнуті з Конституції та інших актів законодавства. Це означає, що поняття “місце проживання” та “житло” мають дуже широку інтерпретацію. Під ними вважаються не тільки обмежені простори, котрі слугують людям основою свого приватного життя у традиційному розумінні (квартири, приватні будинки), але й за певних умов робітничі приміщення, офіси, гаражі, магазини, сходи, внутрішні дворики, готельні номери, номери бізнес-класу яхт, кемпінги, підвали, суміжні кімнати, коридори [10, с. 220].

Ана Ісабель да Силва Бріто також зазначає, що в Португалії немає універсального визначення поняття “житло”, котре підходить для всіх галузей законодавства. У Конституції Португалії також не розкривається зміст зазначеного поняття. Критерії, за допомогою яких формулюється поняття “житло” у кримінальному праві, мають відмінності від тих характеристик, які використовуються у цивільному праві для розуміння поняття “житло”.

Вона вказує на те, що етимологічно це поняття походить від поняття “дім, домівка” (*domicilium*), котре існувало ще з часів римського права. В основу юридичних критеріїв визначення поняття “житло” покладено здоровий глузд, який неодмінно пов'язаний з тим, що дім – це велика кількість стін, побудованих людьми, необхідних для нормального проживання окремої особи або групи людей, котрі захищають він зовнішніх природних явищ, та слугують притулком від зовнішнього впливу. У останньому сенсі, дім – це певна структура, котра вважається необхідним укриттям [14, с. 55].

Також Ана Ісабель да Силва Бріто звертає увагу на положення п. 1 статті 177 Кримінально-процесуального кодексу Португалії, в якому передбачено, що під житлом можна вважати “залюднений простір”, який має “свою замкнуту (закриту) залежність” [14, с. 55].



На думку Пауло Пінто де Альбукерке “замкнута або закрита залежність” має бути фізично безперервною до приміщень, де проживають люди, а також бути резервним простором для приватного та інтимного життя. Крім того, цей вчений наголошує на тому, що така залежність не може бути суто побутовою, наприклад як колективний гараж, котрий експлуатується певною спільнотою, або закритий номер клубу. Беручи за основу цю логіку, автомобіль чи контейнер також не можуть бути житлом [16, с. 482].

Водночас, гараж, який знаходиться у домі обвинуваченої особи, підпадає під ознаки того, що треба вважати житлом [16, с. 482].

У справі № 0645900 від 29 листопада 2006 року, котра розглядалася Апеляційним (Високим) судом м. Порту, було зазначено, що у контексті статей 174 та 177 Кримінально-процесуального кодексу Португалії, під житлом треба розуміти те місце (замкнутий, обмежений (закритий) простір), де створено особливий режим, який забезпечує спокій, безпеку та приватне й інтимне життя людини [14, с. 61].

Ана Ісабель да Силва Бріто зазначає, що зараз у Португалії склалося два підходи щодо розуміння поняття “житло” та специфіки кримінально-процесуальних правовідносин: вузьке та широке [14, с. 64].

Широке розуміння поняття “житло” базується на висновку Конституційного суду Португалії № 452/89 від 28.06.1989 . У ньому звертається увага на те, що конституційно-правові гарантії недоторканності житла поширюються на всі житлові сегменти, тобто на замкнутий простір, до якого заборонений доступ сторонніх осіб, де забезпечено режим конфіденційності та створено ті умови поведінки, яка притаманна людині під час спілкування у сім’ї, незалежно від того, чи є то незаможні будинки, намети, кочові каравани або поняття “місце проживання поширюється на службову адресу”. На основі цього правовий режим житла поширюється й на місце у пасажирському вагоні купе, пересувні автомобільні домівки. Отже, не має значення, чи є таке місце проживання тимчасовим, чи постійним [14, с. 67].

Враховуючи це, португальський вчений, фахівець у галузі кримінального процесу Мануель Монтейро Гuedes Валенте вважає, що під час кримінального судочинства конституційно-правові гарантії недоторканності житла поширюються на фізично визначену зону житла – контейнер, автомобіль, домівку на колесах, тунелі, сходи, лавки з роздільниками, власноруч побудовані халупи [17, с. 401].

Діаметрально протилежну точку зору демонструє суддя Антеро Монеירו Дініш, яку наводять у своєму коментарі до Конституції Португалії Канотільйо Гомес та Вітал Морейра. Він вважає, що сегменти житла, якщо вони переміщуються, знаходяться у дорозі, не можуть бути частиною предмету конституційно адекватної концепції дома, житла. Отже, вони не можуть отримати конституційні гарантії недоторканності житла [11, с. 540].

Канотільйо Гомес та Вітал Морейра, коментуючи положення статті 34 Конституції Португалії, розвивають концепцію житла як певного місця, де родина веде домашнє господарство. Отже, під місцем проживання вони вважають саме те місце, де одна, конкретна родина мешкає та веде домашнє господарство, навіть якщо умови проживання є незадовільними [11, с. 540].

Вузьке ж розуміння поняття “житло” пов’язується з офіційним (юридично визначеним) місцем проживанням тієї чи іншої особи, яка в одному й тому ж самому місці поєднує проживання та свою професійну діяльність. На підтримку цієї точки зору Жоау Коррейя Конде говорить про те, що в той час, як захист житла є попередньою гарантією сімейного та приватного життя, його ядро утворює

недоторканність професійного дому та офісу. Захист професійних інтересів має важливе значення для розвитку певних професій, освячення професійної таємниці [13, с. 51].

Аналіз стану наукових концепцій про недоторканність житла в іспанській та португальській юриспруденції свідчить про те, що наукові дискусії, які точаться навколо юридичних нюансів та деталей змісту права людини на недоторканність житла, конституційних та інших гарантій його забезпечення, стосуються декількох вузькоспеціалізованих питань, а саме:

1) яким чином у конституційній нормі (яка серед інших має найвищу юридичну силу та соціальну цінність) належним чином оформити спроби універсалізації різногалузевих тлумачень поняття “житло” для включення у основний закон (Конституції) універсальної дефініції цього поняття;

2) формування певних юридичних ознак того, що розуміється під поняттям “несанкціоноване вторгнення (проникнення) до житла чи приміщення”;

3) визначення легальних (конституційних) критеріїв, випадків, конкретних алгоритмів поведінки, коли правоохоронні органи без згоди суду або власника чи мешканця житла (приміщення) можуть вільно та цілодобово проникати до нього та провадити там певні процесуальні дії.

Цей “набір” теоретичних та пов’язаних з ним прикладних питань включає догматичний зміст парадигми про неприпустимість порушення недоторканності житла.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Добрянський С.* Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи / С. Добрянський // Вісник Львівського університету. – Серія юрид. – 2014. – Вип. 59. – С. 9–16.
2. *Энтин К.В.* Присоединение Евросоюза к ЕКПЧ / К.В. Энтин // Европейское право. – 2012. – № 3. – С. 111–123.
3. *Renucci Jean-Francois.* Introduction to the European Convention on Human Rights The rights guaranteed and the protection mechanism. / Jean-Francois Renucci, Strasbourg, Council of Europe Publishing. – 2005. – 129 p.
4. *Martinez Jose Antonio Gonzalez* El domicilio y su inviolabilidad. / Jose Antonio Gonzalez Martinez / [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <https://revistasocialesyjuridicas.files.wordpress.com/2010/09/03-tm-04.pdf>.
5. *Reyes Manuel Aragon* La inviolabilidad del domicilio / Manuel Aragon Reyes / Manuel Aragon Reyes / [Recurso electronico]. – Modo de acceso: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/2001827.pdf>.
6. *Серьогін В.О.* Прайвесі як право “бути залишеним у спокої” / В.О. Серьогін // Право і безпека. – 2010. – № 3(35). – С. 6–9.
7. *Matia Portilla Francisco Javier.* El derecho fundamental a la inviolabilidad del domicilio [Monografía: Ciencias jurídicas] / Francisco Javier Matia Portilla. – Madrid, McGraw-Hill, 1997. – 439 p.
8. *Valiente Luis Maria Uriarte, Piay Tomas Farto.* El Proceso Penal Espanol. Jurisprudencia Sistematizada. / Luis Maria Uriarte Valiente, Tomas Farto Piay [Text]: Madrid.: La Ley, 2007. – 800 p.
9. *Caetano Marcello.* Licoes de historia do direito portugues : feitas ao curso do 1.º ano da Faculdade de Direito, em 1961-1962, pelo Professor Dr. Marcello Caetano / Marcello Caetano, Universidade de Lisboa. Coimbra : Universidade de Lisboa, Coimbra, 1962. 268 p.
10. *De Sousa Antonio Francisco.* Entrada e busca domiciliarias no Direito Policia / Antonio Francisco De Sousa // Revista do Ministerio Publico. – 2011. – Janeiro-Março. P. 219–245.
11. *Gomes Canotilho J., Moreira Vital.* Constituicao da Republica Portuguesa anotada, 4ª ed., Coimbra Editora, Coimbra, 2007 – 1152 p.
12. *Pinto Ana Liusa.* Aspectos Problematicos do Regime das Buscas Domiciliarias. / Ana Liusa Pinto // Revista Portuguesa de Ciencia Criminal. – 2005. № 3. – P. 415–454.
13. *Correia Joao Conde.* Qual o significado de abusiva intromissao na vida privada, no domicilio, na correspondencia e nas telecomunicacoes / Joao Conde Correia // Revista do Ministerio Publico. – 1999. № 79. P. 40–50.

14. Ana Isabel da Silva Brito. As buscas domiciliarias como meio de obtencao de prova (O Seu Regime Juridico): Dissertacao para a obtencao de grau de mestre. Janeiro, 2015. – 105 p.

15. Sarlet Ingo Wolfgang, Weingartner Jayme. A inviolabilidade do Domicilio e seus limites: o caso do flagrante delito / Ingo Wolfgang Sarlet, Jayme Weingartner //Revista Direitos Fundamentais e Democracia. – 2013. Vol. 14 P. 544-562.

16. Albuquerque Paulo Pinto. Comentario do Codigo do Processo Penal, a luz da Constituicao da Republica Portuguesa e da Convencao Europeia dos Direitos do Homem, 3<sup>a</sup> ed., UCP, 2009. – 1036 p.

17. Valente Manuel Monteiro Guedes. Processo Penal, Tomo I / Manuel Monteiro Guedes Valente., Almedina, 2010. – 982 p.

Отримано 04.10.2016